

Aliona GRATI

Doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar la Universitatea de Stat din Moldova. Domenii de preocupare: critică, istorie și teorie literară, studii culturale. Cărți publicate: *Magda Isanos. Eseu despre structura imaginarului*, Chișinău: Prut, 2004; *Romanul ca lume postBABELică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc*, Chișinău: Gunivas, 2009; *Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*, Chișinău: Arc, 2018; *Chișinău. Morile timpului. Eseu de imagologie literară*, Chișinău: Prut Internațional, 2020 etc.

CHIȘINĂUL INTERBELIC – „UN ORAȘ PITORESK, PLIN DE CURIOSITĂȚI PRIN CARE ISTORIA NU A TRECUT FĂRĂ A FI LĂSAT VREO URMĂ”

Sensibil la marea cultură, Carol al II-lea a contribuit definitiv la dezvoltarea artelor și științelor în România. Prin mijlocirea Fundațiilor Regale a înființat școli, biblioteci, muzee, cămine culturale în orașe și la sate. A inaugurat universități, a stimulat dezvoltarea editurilor, apariția publicațiilor, saloanelor literare, târgurilor de carte, dar mai ales a susținut scriitorii. Chișinău a beneficiat neapărat de acest avânt cultural notabil. Atunci când a găzduit „muncitori cu duhul”, cum erau numiți metaforic scriitorii, artiștii, oamenii de cultură pe timpul lui Carol, a câștigat inclusiv imagologic.

În virtutea asumării programului de coeziune națională promovat de autorități pentru Noul Regat, în scrierile celor veniți din Vechiul Regat, prezentările Chișinăului erau cel mai adesea favorabile. Animată de o mentalitate pașoptistă, de făuritori și iubitori de țară, majoritatea înclina spre proiecții idilice, sentimentale, diminuând sau ocolind aspectele dizgrațioase. Pentru că înregimen-

tarea totală a spiritelor artistice și a talentelor autentice nu e posibilă în fond, erau destui care se focalizau pe complexe și frustrările locului. Deosebiri de atitudine, viziune și reprezentare se reliefa și în funcție de opțiunea estetică pentru una din orientările epocii către tradiționalism sau modernism.

George Dorul Dumitrescu a preferat să nu taxeze Chișinăul pentru anacronismele de origine străină, ci să-i estetizeze aspectele chiar și cele mai antipoetice, circumscriindu-le unui prestigiu al specificului. Filonul romantic al scriiturii sale, modul exaltat al narării înzestra cu mister ceea ce cândva părea suspect și speria. Publicată în București la 1944, cartea sa se voia o „recomandare sentimentală a urbei, dar nu mai puțin însuflețită de poezia gravă ce o tulbură și-i adâncește pentru cine a trăit în Chișinău, irezistibilă chemare”. *Orașul din amintire* se prezenta îmblânzit, mai atractiv, mai dezirabil astfel regăștenilor:

„Chișinăul este un oraș al depărtărilor, al amintirii, al liniilor drepte și al iremediabilei tristeți. Tăcerile lui sunt mai vaste, depărtările largi, vânturile reci, iernile înverșunate, ecourile încă mai vagi. Cel mai trist oraș din lume, cu deosebire toamna, când lumina aceea mocnită tremură fragil, neliniștită ca o presimțire apăsătoare și se stinge, topindu-se parcă sub alte constelații, stranii și necunoscute” [1, p. 8].

De la *Pribegi în țară răpită* lui Dumitru Moruzi, George Dorul Dumitrescu a creat poate cea mai largă și epatantă panoramă a orașului în spațiul literar. Grație *Chișinăului în amintiri* recuperăm imaginea lui din interbelic cu toate achizițiile urbanistice și culturale, căpătate în mai mult de jumătate de secol sub două regimul politice. Naratorul ne poartă imaginar printr-un spațiu urban reprezentativ al Chișinăului, pe care îl admiră ca Napoleon cândva Orașul Luminilor. Comparația e măgulitoare, or, Bonaparte ar fi zis, la vremea lui, despre capitala Franței că era „nu numai cel mai frumos oraș care există, cel mai frumos care să fi existat, dar încă cel mai frumos oraș care ar putea exista”. Perspectiva pune în valoare liniile de forță ale *orașului de epocă*, tot ce avea mai de preț. Mai rămâneau câțiva ani până când avea să fie dărâmat cu cruzime, iar superbul decor să-i devină Istorie.

Pentru oricine dorește să vadă, această reprezentare literară reconstituie imaginar, asemenea actualelor tehnologii digitale 3D, un veritabil „oraș occidental”. Pe rând, pe măsura înaintării în lectură, prind contururi centrul de o „deosebită strălucire”, bulevardele largi și străzile curate cu copaci și arbori de-a lungul, clădirile masiv construite și grădinile elegante. Dincolo de formele perpendicula-

re și de meticuloasa disciplină rectilină, care exprima dorința de a se impune rapid prin mărime și grandios, arhitectura orașului nu avea nimic din rigiditatea târgurilor ursuze. Eclectismul stilistic al unor case decorate din nenumărate turnulețe, ferestre ogivale, scobituri absurde în ziduri, firide cu butucănoase decorațiuni medievale și creneluri de pușcărie înveselea, dădea culoare peisajului citadin.

Contemplarea îndelungată a peisajului urban scotea la suprafață ceea ce era ascuns în străfunduri, dar omniprezent și iradiant. Interacțiunile cu istoria au transformat orașul în rezervor de memorie. Fiecare stradă, fiecare casă purta „icoana” faptelor importante, erupea din cotloanele trecutului „mărturisiri sacre”. Ici, în strada Viilor, care însemna cu un cordon de frunze proaspete limita de sus a orașului, se afla Piața Nemțească, unde, la 13 ianuarie 1918, orașenii se luau de mâini și dansau spectacular Hora Unirii în bucuria comună că oastea generalului Broșteanu a intrat în oraș. Colo, după Liceul „Alec Donici”, având în spate grădina lui cu arbori și tufărișuri de soc, se aliniau impetuos ca niște hieroglife ale istoriei sediul Fundațiilor Regale, casa Inculeț și Liceul pentru băieți „Mihai Eminescu”. Pentru că somptuosul și statuarul palat al Facultății de Agronomie a fost sediul Sfatului Țării, unde s-a votat actul de la 27 martie 1918, era „cea mai distinsă clădire din oraș”. Pâlcul brazilor ținea imobilul masiv într-o solemnă și emoționantă izolare.

În dreptul Liceului Alecu Donici se întindea strada Universității cu Turnul de apă la un capăt și maidanul din preajmă pe care se jucau liceenii chiulangii. Dacă observatorul o lua la vale, dădea în strada Mihail Kogălniceanu

Vedere generală spre Seminarul Teologic. Sursa: RTR Moldova

care îl ducea, în funcție de o lua la stânga sau la dreapta, spre parcul Carol I sau, respectiv, spre bizara închisoare cu turnuri crenelate în stil genovez, proiectată de arhitectul din Odessa, George Toricelli. Traversând-o, mai jos, la câteva zeci de metri distanță, găsea clădirea sobră, spoită monahal a Seminarului Teologic, unde a învățat Alexei Mateevici și din ale cărui ferestre străbăteau sunetele cântecelor liturgice. Smerită și retrasă în interiorul curții, se arăta capela seminarului „Înălțarea Domnului”, adăpostind o colecție inestimabilă de icoane vechi. Vizavi de capelă se afla Prefectura, o clădire elegantă cu două etaje și niște scări monumentale din marmoră neagră. Nu departe de seminar, peste drum de Grădina Orășenească, se înfățișa prețios Liceul „Iulia Hasdeu”, care părea mai degrabă o vilă aristocratică, avându-i cândva elevi pe Bogdan Petriceicu Hasdeu și Zamfir Arbore.

Printre clădirile elegante cu etaje, se adăposteau mici case cu un etaj, acoperite cu obloane în roșu aprins, din curțile cărora răzbăteau coroanele copacilor și tufele de flori albe, umbrind caldarâmul gălbior și amețind

trecătorii cu miresme suave de flori. Totul armoniza în acest cadru pictural de idilă sărbătorind arome, culori, stări, senzații.

Orașul întreg era un splendid peisaj cu arbori „în roiuri dese” legănându-se în ritmurile beatitudinii. Tot felul de soiuri: arțari, tei, castani, mesteceni îmbietori, sălcioare mirositoare, paltini cenușii și pufoși dădeau spațiului culoarea „verdelui dominator”, răcoarea pădurii și aroma de crâng. Pe la ferestre, prin uluci și balcoane creșteau plante agățătoare, grase zvâcnind de sevă. Florile își aveau partitura lor cu acorduri de culori delicate: mușcate roșii, verbine, cimbrisor, rozete și regina-noptii își arătau frumusețea de prin curțile caselor din piatră spongioasă cu clopoței la ușă. Dedițeei, gura-leului și cârciumăresele crețe, punctate cu brumăriu, creșteau pe marginea străzilor în parcelări ordonate. Tumultul verdelui viu străbătea mediul urban liniștit, aerat, natural.

La un moment dat, scriitorul invocă o poveste, potrivit căreia Tudor Arghezi ar fi fost la Chișinău, lăsând și însemnări despre pomii ce i-au atras atenția. Aceasta e atât de surprinzător de duioasă, încât orice referință la documente

Alexandru cel Bun în perioada interbelică. Sursa: monument.sit.md

doveditoare devine inutilă. Autorul ne asigură că Tudor Arghezi ar fi scris următoarele:

„*Chișinău*. Pe Bulevardul Alexandru cel Bun, dau o umbră în evantaliu niște pomi ciudați. Ramificația lor de zeci de metri în sus, fără trunchi, începe numaidecât, de la pământ, ca la legume.

– Te rog, poți să-mi spui dumneata, spun, scoțând pălăria unui trecător, întrebarea ce fel de pomi sunt aceștia? Trecătorul e un moldovean cu graiul nespus de dulce. Stă un moment, visând în fundul continentului, și răspunde cu o liniște care mă face să tresar:

– Ce să fie! Plopi de Turkestan!”

Generos în oferirea unei largi perspective vreunui eventual voiajor aflat pentru prima oară la Chișinău, bulevardul central Alexandru cel Bun părea că voia să-i inducă o senzație de singurătate. Însă peste puțin timp, oricine descoperea aici confortul familiar al unui oraș de provincie, suspendat între modernizare și viața patriarhală a celor pentru care timpul avea mereu răbdare. La ieșirea din înalta clădire a gării, unui contemplator subtil i se deschidea în toată splendoarea priveliștea

colinei „Muntele Athos”. Acolo, printre mesecenii mlădioși se arătau pereții gravi și maiestuoși ai liceului de fete. Mai sus de ele, turnele aurii ale bisericii Ciuflea reflectau razele soarelui. Spre centru, călătorul putea lua tramvaiul care, după ce stăruia cu sunet înăbușit să depășească colnicul, îi crea prilejul de a examina bulevardul dintr-un capăt în altul, flancat de case cu unu sau două etaje, de salcâmi, arțari și tei aliniați perfect.

Planul cu dunga pe mijloc de precizie uluitoare, tăiată perpendicular de o mulțime de străzi (Tighina, General Dragalina, Cetatea Albă, General Broșteanu, Mihai Viteazul, Regina Maria, Regele Carol I, Universității, Iașilor, Cuza Vodă, Unirii, Paul Dicescu), dădea centrului „asprimea tipică a așezărilor rusești”. Orașul din această parte avea chipul și asemănarea „negurosului Petersburg”. Masiv și cubic construite, casele justificau parcă „dimensiunile incomensurabile” ale arterei pe care, de dimineață până noaptea târziu încăpea, oricât de mare, tot furnicarul de oameni. La parterul lor, magazinele cu sticlării strălucitoare și de-

Grădină Publică - Chişinău.

Grădina publică în perioada interbelică. Sursa: monument.sit.md

numirile de firme colorate își atrăgeau mușterii cu mărfuri delicate. Cafeneaua Zamfirescu, cafeneaua Picadilly, dar și bodega Kovalschi își aveau scoase mesele pe trotuar sub pălăriile multicolore ale umbrelor din pânză. Clienții lor se desfătau la soare și își satisfăceau mofiturile cu bere blondă Azuga, alune americane, casată siciliană și înghețată de vanilie și sirop de vișine. Lângă cofetăria centrală „Tumanov”, cofetăria „Manicov” oferea gurmanzilor cele mai delicioase dulciuri, cafea și o atmosferă prielnică cozeriilor și relaxării boeme.

Înainte de a pătrunde în Piața Paradelor, la întretăierea bulevardului cu strada Regina Maria se putea admira Banca Orașului, o imitație de templu roman. Pe scările somptuoase stăteau de pază doi lei „năprasnici” de piatră, celebri în toată Basarabia. Pironită în scuarul alăturat, o anticărie expunea pe primul raft coperta cărții cu *Epode* ale lui Horațiu. Prin preajma ei se plimbau fete cu obrazul diafan și inima zvăpăiată în rochii de culori pastelate, pălării din pai cu boruri fluturătoare. Mai pe înserate, zona se umplea de animație. Tineri

și tinere în grupuri dense, perechi conjugale ieșeau în căutarea vreunei distracții. Afluxul principal era în fața cinematografului „Orfeu”.

Inadecvată peisajului se dovedea a fi primăria orașului cu a ei lipsă de exuberanță în linii agasant de uniforme, care ocupa „nesăbuită” limita din fața necuprinsei Grădini a Catedralei. După colțul ei, la dreapta, ceva mai la vale dădeai de eleganta clădire a hotelului „Londra”, cazându-l cândva, pentru o noapte pe Vladimir Maiakovski. Traversând diagonala parcului, aleile duceau la celălalt hotel cu balcon pe centru susținut de câțiva pilaștri. „Suisse” era celebru prin faptul că i-a găzduit în diferite timpuri pe regele Serbiei Milan I, Nicolae Iorga, Constantin Stere, Mihail Sadoveanu, Fiodor Șaliapin și chiar Hristo Botev. Dar până acolo, ochiului se deschidea marea temă vizuală a tuturor mărturiilor lăsate de călători: enorma Catedrală și eleganta ei clopotniță, ambele cuprinse de o pioasă cucernicie în mijlocul scuarului răcoros cu frasinii.

În fața hotelului „Suisse” se întindea grădina publică cu ramificații de alei în toate

direcțiile. De altfel, la ea se ajungea „de unde vrei, când vrei, pe unde vrei, neîmpiedicându-te absolut nicio restricție”. Parcul era o gazdă „atoprimitoare, atotștiuntoare, atoateiertătoare”. Toate aleile lui duceau spre careul central unde o fanfară miliară distra trecătorii. Pe bănci, orășenii în costume moderne își citeau gazetele. Unii inși spărgeau semințe. Patroana unui chioșc expunea tăvi cu prăjituri colorate, tot felul de sticle cu sirop, cvas răcoritor și săculețe cu floarea-soarelui. De jur împrejur, pereții chioșcului aveau lipite afișe electorale, de pe care vreun Gură Mare, candidat la deputăție, făcea promisiuni electoratului său. Una din alei ducea spre bustul „cenușiu și îngândurat” al lui Pușkin. De la terasa restaurantului de aici „Londra” se auzeau acordurile unei orchestre, estompând conversațiile politicoase ale mesenilor.

Imediat după grădina publică, se înfățișa Teatrului Național, clădirea ce fusese cândva a Clubului Nobilimii. De pe afișe, Leonard, prințul operetei, își cucerea marele public. Cândva, boierii de viță sau cu titluri obținute de la autorități pentru unele merite mai mult sau mai puțin plăsmuite își toceau aici averile la jocuri de cărți și chefuri cu lăutari. Alteori organizau reuniuni la care își arborau pretențios panșul, nenumăratele titluri, distincții, fastidioase embleme și insigne. Aveau un mareșal al lor și istorici care le monitorizau arborii genealogici, blazoanele și alte titluri închipuite. Acum se intra în clădirea fostului club ca într-un muzeu trist, fasonat după gustul unor megalomani. Aerul epocii țariste răzbea în toate. Pe pereți atârnav stampe și tablouri enorme cu coroane, hlamide, sceptre, pietre scumpe, simboluri ale tenebroasei „încruntări imperiale”, după care

urmasu portretele Romanovilor înșiși, ca o slabă amintire a epocii lor demult apuse.

Bulevardul te ducea apoi spre Liceul Militar „Regele Ferdinand I” de băieți și Liceul „Berthelot” de fete. În urmă rămânea frumoasa casă de cândva a boierului Vartolomeu, în care se instalase Comandamentul Corpului de armată II. Verdeța ce înfrumuseța altădată curtea boierului se împletea cu cea a grădinii publice. După Spitalul Central, bulevardul se curma, iar semaforul de lângă liniile de tramvai anunța începutul unei curse noi.

Istoria nu a trecut prin Chișinău fără a lăsa vreo urmă. Lumea celui „mai trist oraș din lume” se compunea dintr-o diversitate surprinzătoare într-un spațiu al amestecului civilizațiilor. Faptul implica variate forme de experiențe de viață și de organizare culturală, constituind un rezervor colosal de inspirație pentru orice artist care știa cum să valorifice acest eclecticism babilonic. Orașul „liniilor drepte și a iremediabilei tristeți” își sărbătorea astfel luxuria pe care acestea o aduceau cu sine:

„La Chișinău totul se confundă sau se suplimentește. Rubacica rusească cu sacoul ultramodern de croială impecabil bucureșteană; pălăria, cu căciula fumurie retezată de moț, îngustă și plată ca un ceaun, anume suspendată, nu înțelegi prin ce miracol, în vârful unei hălăciugi de păr, pentru o cât mai evidentă, parcă, punere în valoare și cochetărie a unei foarte complicate frizuri muscălești, numai rotocoale, ondulări și crețuri; pantofi acaju lângă cizme cu carâmburi moi și tocuri înalte, aproape femeiești; armonica și țambalul; palton de biber și șuba largă cât o desetină, mirosind a oaie, a cuptor și a vutcă; semințe de floarea soarelui prăjite și pastile de ciocolată „Urs de Dorna”; vinul Aligote și țuică de Văleni; *Rusoaica* și Gib Mihăiescu și *Ana Karenina* (...) obrazuri rase curat englezește, alături de bărbi pravoslavnic

rusești, amintindu-ne îndeosebi nouă regătenilor, figura lui Ivan cel Groaznic din cinematograful sau, și mai bine, portretul lui Tolstoi din vechea editură Șaraga; trăsuri de un singur cal și un singur loc, mici cât un ghem, cu jugul înflorat și sunător al clopoțelilor, lângă mașini „Lincoln” model 1937; cântece cu nostalgii de stepă și vocea cu virtuozități de local a Miei Braia; cvas și limonadă, mămăligă și «blânii», Mărioara și Marusia; Gogu «șmecheru la dame» lângă Vasea nefericitul...”

O mulțime fremătoare și pestriță alcătuia aglomerația urbană a Chișinăului interbelic, un adevărat ospăț cultural pentru orice vizitator în căutarea exoticii. La o scară mai mică decât, spre exemplu, Odessa sau București, orașul era totuși o lume a sudului, cu o populație pestriță sub raport etnic și de aceea colorată în vestimentație și obiceiuri, schimbătoare, pitorească, plină de curiozități. Dar oare nu prezența unui spațiu al contactelor reciproce ale civilizațiilor legitimează modernitatea, cosmopolitismul unui oraș cu o geografie europeană? Pe Alexandrovskaja ritmul vieții avea un caracter mai palpitant decât pe alte străzi. În zilele de sărbătoare, orașenii cu stări sociale și economice diferite veneau aici pentru promenadă. În acest puhoi al diversității, scriitorul puncta ipostazele etnice suprapuse în portretizări pitorești:

„Și cum spuneam, toate graiurile pământului își dau întâlnire aici. Alexandrovskaja, în zilele de sărbătoare, pe porțiunea dintre Grădina Publică și colțul străzii Armenești, ridică, din cel puțin șapte idiomuri, asurzitoare larmă. O mie de culori, din bluze căzăcești, sumane moldovenești, cațaveicile lipovencelor și bărbile lipovenilor, caftane ovreiești, jachete de modă veche și pălării mari de pai cu o grădină de fructe deasupra, ca pe timpul lui Alexandru I; din prospețimea a o sută de sorturi de struguri, până la violetul gustosului „Ceaus”,

pere „prāsade”, nuci cât pumnul. Se plimbă molcom, dar discută viforos, ovrei în caftan unsuros, cu perciuni fluturători deasupra urechilor clăpăuge; au țilindru înalt, limbă mult ascuțită și pe buze, gata oricând, în românește: „așa să trăiesc eu!”. Lipovenii sunt cu totul roșii: bărbi, obrazuri, mustăți, dinți, cămăși, cizme, șepci. Rușii, pasivi și ușor de tras pe sfoară; nemți masivi și taciturni; bulgari în zeghe de dimie groasă de care nu se despart nici în iulie; polonezi subțiri și eleganți, pășind ca la bal; țăranul nostru, mergând agale și cuminte, cu femeia la trei pași în urmă. Graiul lor „oblu”, dulce „moldovinesc”, te face să respiri ușurat și să-ți aduci aminte că nu ești în țară străină...”

Bazarul din Chișinău accentua tabloul varietății balcanice, specific târgurilor moldovenești vechi, în care viermuiala și talmeș-balmeșul gălăgios nici nu mira, nici nu supăra pe nimeni. Târgul păstra și matca levantină a spațiilor influențate de o lungă dependență turcească. Se vedeau în vânzoleala negoțului indivizi de tot neamul și locul, vorbind în limbi diferite. Toată seminția pe care istoria a adus-o și a așezat-o pe acest pământ își căuta în buricul târgului, printre prăvălii și căruțe, rostul și profitul. Descrierea scriitorului devenea brusc pamfletară atunci când crea greșit un dizgrațios portret, prin care își afișa eminescian un anti-fanariotism pronunțat față de acești implantați constantinopolitani:

„Piața împestrită cum nu se află, prin care mișună toate noroadele pământului. O mie de culori de straie, caftane, jachete, rubașcă, zăbune, cațaveicile lipovencelor, sumane, surtucuriși câte o pălărie de cucoană stil 1800, susținând pe ea grădina de fructe date în pârg, ca pe timpul lui Pasvante Chiorul. Cel puțin șapte idiomuri mult prea diferite învălmășesc rumoare stridentă încât dangătul clopotului nu-i poate ține piept. Lipovenii roșii parcă ar arde în foc sau parcă ar fi dați cu chino-

roz. Nemți masivi și taciturni. Bulgari în zeghe de dimie groasă, vânăță, pe care nu o dezbracă nici în iulie. Polonezi subțiri pășesc în piață ca la sindrofiie. Ovreei poartă caftane unsuroase, țilindru înalt, subsuoară baston cu mânerul cioc de găscă. (...) Cu osebire birbanții palicari, porniți cum le este năravul, într-o asurzitoare larmă. Încurcă drumul chiar pe margini de pavă, gălcevitori, vicleni, fudui din născare și «evghenis din cap până-n picioare». Împăunați, bătându-se cu pumnul în piept, știu toate câte sunt, netăgăduit, mersul lumii, firul vieții, zodia omului. Ghicește-n lună, citește-n stele și întoarce fanariotul mortul de la groapă, nu-i vorbă, pentru cine are vreme să-l asculte.”

Dominant era, totuși, graiul „oblu, dulce moldovinesc” al țăranilor din satele din preajmă. Pe fundalul acestei îngrămădiri de ciudățenii străine, totuși, portretul moldoveanului apărea în mod evident favorizat: „munte de om, inimă vitează, zdravăn la minte și la pumn, mugii (întocmai așa) și-și făcu, înghiontind, până la urechea palicarului”. În manieră sămănătoristă, scriitorul scoate în evidență o lume patriarhală, populată de moldoveni bonomi, joviali, cheflii, aidoma personajelor lui Creangă sau Păstorel Teodoreanu, femei cuvioase și copii zglobii. Gore Gavrilovici era un răzeș iubitor de vin, mereu sub vița de vie, pe care o iubea cu patimă ca pe o femeie, cu un pahar de vin în mână și deschis la vorbă. Iată cuplul chișinăuan amintind de Ion Creangă și Tinca lui:

„Când râde prietenul meu, mai întâi răsună văile; face ochii mici, ochi de viorea ori, l-am întrebata odată – ochi de domnișoară, Gore Gavrilovici. Apoi, stolul porumbeilor din cuibul ca o vilă elvețiană în miniatură suit pe o ramură a dudului, stol cu fâșâi de mătase, își ia zborul gângurind. În același timp, urmând cum se cuvine de

altfel după răsul și îndemnul stăpânului, Profirița bucătăreasa, nume prea de tot tandru pentru rotunjimea gros împlinită a celor nouăzeci de kilograme cât le cântărește, din ținutul ei de tingiri, linguri și oale răspunde ca un ecou, hohotind. (...) Gore Gavrilovici este o carte frumoasă. Cea mai frumoasă și mai înțeleaptă carte. (...) Profirița – umbră, umbră cu tăvi”.

Acestea și alte perle ale pământului popului hudițele Chișinăul din partea de jos către valea Bâcului. Hudița strâmbă din dosul bazarului ascundea ochiului comun poezia orașului vechi și îl scufunda pe cel inițiat în viziuni medievale. Cotită, strâmbă, uzată și mucedă, ea stătea sub altă zodie, pregătită fiind în orice moment să-și istorisească poveștile.

În cartea sa generoasă, scriitorul a invocat mai multe teme mitologice de sorginte urbană, inventariindu-le și infiltrându-le în imaginarul despre Chișinău. Tema orașului-creuzet de nații, al spațiului eterogen și pestriț s-a regăsit în povestea arhetipală a Babilonului, primul mare oraș al lumii. Un alt motiv conectat la rețeaua de imagini urbane era al celor șapte coline pe care Chișinăul s-ar fi situat și care reitera modelul Romei cu toate semnificațiile implicite. Descriindu-i în felul acesta structura profundă, căutând eternul în formele constituite, îi crea dovezi de spiritualitate ale lumii străvechi și identitate urbană. Dar orașului îi lipseau scriitorii care să-i creeze poveștile și să-i valorifice personalitatea culturală.

Referințe bibliografice:

1. George Dorul Dumitrescu, *Orașul din amintire*. București: Naționala Gh. Mecu, 1944. Toate citatele lui G.D.D. sunt preluate din această sursă.

Grădina publică în perioada interbelică. Sursa: monument.sit.md

Chișinăul interbelic – „un oraș pitoresc, plin de curiozități prin care istoria nu a trecut fără a fi lăsat vreo urmă”

Rezumatul. Scriitorul român George Dorul Dumitrescu a ajuns la Chișinău în 1933 și a lucrat o vreme în calitate de profesor suplinitor de limba română la Liceul Militar „Regele Ferdinand I”. În 1944, la București a apărut o carte de memorii despre Chișinău, intitulată *Orașul din amintire*. Grație acestei cărți avem posibilitatea să recuperăm imaginea Chișinăului din interbelic cu toate achizițiile urbanistice și culturale, căpătate în mai mult de jumătate de secol sub două regimul politice. Autorul memoriilor ne poartă imaginar printr-un spațiu urban reprezentativ al Chișinăului. Pe rând, pe măsura înaintării în lectură, prind contururi centrul de o „deosebită strălucire”, bulevardele largi și străzile curate cu copaci și arbori de-a lungul, clădirile masiv construite și grădinile elegante. Pentru oricine dorește să vadă, această reprezentare literară reconstituie imaginar, asemenea actualelor tehnologii digitale 3D, un veritabil „oraș occidental”. De la *Pribegi în țară răpită* lui Dumitru Moruzi, George Dorul Dumitrescu a creat poate cea mai largă și epatantă panoramă a orașului în spațiul literar.

Cuvinte-cheie: Chișinău, interbelic, panoramă literară a orașului, memorie urbană.

The interwar Chișinău – „a pictures quecity, full of curiositiest hrough which history has not passed with out a trace”

Abstract. The Romanian writer George Dorul Dumitrescu arrived at Chișinău in 1933 and worked for a time as a substitute teacher of Romanian at the „Regele Ferdinand I” Military High School. In 1944, a memoir about Chișinău appeared in Bucharest, entitled *The City of Remembrance*. Thanks to this book, we have the opportunity to recover the image of Chișinău from the interwar period with all the urban and cultural acquisitions, acquired in more than half a century under two political regimes. The author of the memoirs takes us imaginarily through a representative urban space of Chișinău. One by one, as the reading progresses, the center of a „special brilliance”, the wide boulevards and the clean streets with tree salong, the massively built building sand the elegant gardens take shape. For anyone who wants to see this literary representation imaginarily reconstructs, like current digital technologies 3D, a true „western city”. From *The wanderers in thekidnapped land* by Dumitru Moruzi, George Dorul Dumitrescu created perhaps the widestand most amazing panorama of the city in the literary space.

Keywords: Chișinău, interwar, literary panorama of the city, urban memory.